

Siirtolaisuustutkimuksen muuttuvat painotukset

Keijo Virtanen

Seuraavassa esitän pääpiirteisen katsauksen ot-sikkoaiheeni historiaan, nykyhetkeen ja tulevai-suuteen. Tarkoitin tässä siirtolaisuustutkimusel-la yleensä erilaisten muuttoliikkeiden tutkimusta – siis maasta-, maassa- ja maahanmuuttoja. Kerro-taan, että nyt juhliava 40-vuotiaista Siirtolaisuus-instituuttiakin synnytettyä vaihtoehtoisena ni-miehdotuksena oli Muuttoliikeinstituutti.

Suomalaiset ovat muuttaneet aina. 1800-lu-vun puolivälistä lähtien muutettiin sadoin tuhan-sin kaus valtamerten taakse. Sen sijaan 1960- ja 1970-luvuilla muutettiin lähelle, nytkin sadoin tu-hansin Ruotsiin ja tietysti myös oman kotimaan si-sällä. 1970- ja 1980-luvun taitteesta lähtien olemme eläneet sikäli historiallisia aikoja, että nykypäivään asti vuosittainen maahanmuutto on ollut lukumää-räisesti suurempaa kuin maastamuutto Suomesta.

Uraauurtava kaukosiirtolaisuuden tutkimus

Ei olekaan ihme, että tutkijat ovat olleet muuttolii-keilmiöistä kiinnostuneita ainakin 1800-luvun lopul-ta lähtien. Kun siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoi-hin oli voimakkaimmillaan 1900-luvun alussa, siitä kirjoittivat yhtä hyvin suomalaiset (kuten O.K. Kil-pi) kuin Suomesta Yhdysvaltoihin lähteneet (kuten Salomon Ilmonen). Akateemisessa yhteisössä John I. Kolehmainen (Heidelberg College, Tiffin, Ohio) oli amerikansuomalaisten vaiheiden tutkijana keskei-nen pioneeri. Hänen siirtolaistemme vaiheita käsit-televä väitöskirjansa valmistui jo 1930-luvun lopulla.

Kolehmainen toimi Suomessa Fulbright-profes-sorina sekä 1950- ja 1960-luvuilla (Helsingissä ja Tu-

rusa). Turun yliopiston yleisen historian professo-rin Vilho Niitemaan tutustuminen professori Koleh-maiseen oli pontimena turkulaisen muuttoliiketut-kimuksen käynnistymiselle 1960-luvun alussa. Tut-kimusmielenkiinto kohdistui nimenomaan kauko-maihin, erityisesti Pohjois-Amerikkaan.

Kun samaan aikaan siirtolaisuustutkimuksesta innostui nuori, yleisen historian pro gradu -tutkiel-maansa laativa Reino Kero, oli valmiina asetelma, joka näkyy nykyisin – uskallan väittää – yhtenä tär-keimmistä suomalaisen historian tutkimuksen kan-sainvälisen maineen ja tunnettavuuden tekijöistä. Työ on tuottanut Turussa kymmenkunta väitöskir-jaa ja noin 70 alkuperäisaineistoon perustuvaa pro gradu -tutkielmaa – puhumattakaan kymmenistä monografoista ja sadoista artikkeleista. Julkaisu-toiminta jatkuu edelleen vilkkaana.

Tutkimusaineisto oli hajallaan ympäri Yhdysval-toja, Kanadaa sekä myös Suomea. Kaukosiirtolai-suuden tutkimus mittavine aineistonkeruuoperaa-tioineen osattiin Turussa 1960-luvun lopulla kytkeä silloiseen uutuuteen, projektimuotoiseen työsken-telyyn. Tämä edellytti voimavaroja, joihin Suomen Akatemia osallistui ennakkoluulottomasti. 1960-lu-vun puolivälissä Varsinais-Suomesta ja Satakunnas-ta kerättiin tuhansittain siirtolaisten valtamerten takaa lähettämiä kirjeitä. Samoihin aikoihin aloi-tettiin siirtolaisten muistitiedon tallentaminen se-kä ääninauhoille että haastattelulomakkeille. Vas-taavasti suuret määrät alkuperäisaineistoa kertyi Yhdysvalloista ja Kanadasta sekä haastatteluma-teriaalina että asiakirjalahjoituksinakin. Mittava ar-kistomateriaalin mikrofilmausprojekti toteutettiin Keijo Virtasen johdolla eri puolilla Yhdysvaltoja ja Kanadaa vuosina 1970–1976.

Turkulaisen siirtolaisuustutkimuksen maantie-teellinen kohdealue laajeni Australiaan ja Uuteen

Kirjoittaja on Siirtolaisuusinstituutin valtuuston puheen-johtaja ja professori.

Seelantiin jo vuosina 1969–1972. Tuolloin nuori maisteri Olavi Koivukangas opiskeli Canberrassa ja valmistui siellä tohtoriksi. Vähän myöhemmin tutkimusmielenkiinto suuntautui myös muihin suomalaisten asuttamiin kaukaisiin alueisiin kuten Etelä-Afrikkaan, latinalaiseen Amerikkaan ja Siperiaan.

Siirtolaisuuden tutkimus keskittyi 1970-luvun alkuvuosiin asti lähtöalueen, siis Suomen, erityiskysymyksiin. Niissä on riittänyt tutkittavaa näihin aikoihin asti. Tosin alusta alkaen Turussa ymmärrettiin siirtolaisuustutkimuksen kansainvälinen ja monitieteinen luonne. Otettiin huomioon, että suomalaiset olivat vain pieni osa sitä yli miljoonan eurooppalaisen siirtolaisen joukkoa, joka runsas vuosisata sitten vuosittain lähti valtamerten taakse leveämmän leivän perään.

Tutkijoiden kansainväliset yhteydet saivat jo 1970-luvun alkuvuosista lähtien aikaan sen, että siirtolaisten sopeutumiseen ja laajasti etnisyyteen liittyvät ajankohtaiset tutkimusteemat alkoivat kiinnostaa myös turkulaisia tutkijoita. Erityisesti niihin paneutuivat kuitenkin valtameren toisella puolella toimivat tutkijat, jotka juuri silloin innostuivat suomalaisista juuristaan. Muistamme, että juurten etsiminen nousi läpikäyväksi yhteiskunnan ja populaarikulttuurin trendiksi etenkin Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Minnesotan yliopiston Immigration History Research Center aloitti toimintansa vuonna 1966, Michiganin yliopiston Bentley Historical Library alkoi kerätä osavaltion suomalaisia koskevaa aineistoa 1970-luvun alussa, ja Multicultural History Society of Ontario (Toronto) otti perustamisestaan (1976) alkaen kanadansuomalaiset tutkimusohjelmaansa. Suomi College (nykyinen Finlandia University) oli Hancockissa pitänyt suomalaisperinnettä yllä myös aineiston tallentamismielessä jo perustamisestaan (1896) alkaen.

Maahanmuuton nousu

Tarkastelukulmien laajeneminen ja monet muut ajankohtaiset prosessit saivat aikaan sen, että kaukosiirtolaisuuteen liittyneet historiantutkimuksen painotukset alkoivat kaivata rinnalleen uusia lähestymistapoja. Tärkeää oli muun muassa se, että suomalaisten muutto Ruotsiin oli huipussaan juuri 1970-luvun alussa.

Siirtolaisuusinstituutin perustaminen vuonna 1974 osui tähän murrosvaiheeseen. Instituutin tehtäväksi määriteltiin alkuun erityyppisten muuttoliikkeiden ja niitä koskevien tutkimusten dokumentointi ja yleinen edistäminen. Samoin toimiminen alan kansallisena ja kansainvälisenä yhteistyöelimenä koettiin tärkeänä. Vähitellen instituutti muuttui myös tutkimusta tekeväksi laitokseksi.

Perustajat eivät tuolloin varmaan ymmärtäneet linjauksensa kaukokatseisuutta. Muuttoliikkeen luonne koki dramaattisen murroksen Suomessa vain muutama vuosi Siirtolaisuusinstituutin perustamisen jälkeen. Maastamuuton rinnalle nousi maahanmuutto siinä määrin, että maahanmuuton volyymi on jo runsaan 35 vuoden ajan ollut joka vuosi maastamuuttoa korkeammalla tasolla. Vuonna 1980 Suomessa asui noin 12 000 ulkomaan kansalaista, vuonna 2013 heitä oli jo yli 200 000.

Siirtolaisuusinstituutin tutkimuslinja onkin saanut kimmokkeitaan tästä muutoksesta, joka nivoutuu globaaleihin murrosprosesseihin ja niiden heijastumiseen Suomeen. Maamme on muuttunut siirtolaisia luovuttavasta maasta siirtolaisia, pakolaisia ja muita maahanmuuttajia vastaanottavaksi maaksi. Kansainvälisessä vertailussa ei Suomea vielä voida pitää erityisen monikulttuurisena yhteiskuntana, mutta siihen suuntaan ollaan nopeasti menossa. Ulkomaalaisväestön osuus on määrittelytavasta riippuen jo 4–5 prosenttia väestöstämme. 1980-luvun alussa luku oli vain 0.2–0.3 prosenttia.

Tämä lähihistoria näkyy Siirtolaisuusinstituutin tutkimus- ja muun toiminnan kehitysvaiheissa. Instituutin johtaja Ismo Söderling jäsentää asian seuraavasti ja katsoo, että kuvaus pätee suomalaiseen muuttoliiketutkimukseen yleensäkin. Hänen mukaansa 1970-luvulla jatkettiin Turussa jo edellisellä vuosikymmenellä käynnistynyttä intensiivistä kaukosiirtolaisuuden tutkimusta. 1980-luvulla ja osin jo ennenkin Ruotsin-siirtolaisuus, maan sisäiset muuttoliikkeet sekä paluumuutot nousivat keskiöön. Maahanmuuton Suomeen yhä vahvistuessa 1990-luvulla tutkimuksen painopiste muuttui vastaavasti, ja siihen kytketyi myös inkeriläisyys. Maahanmuuttoon liittyi monipuolinen asenneselvitysten kirjo etnobarometreineen. Tämä painotus jatkuu yhä, ja siihen on 2000-luvulla kytketty tutkimuskysymysten analysointi.

Tuomas Martikaisen, Pasi Saukkosen ja Minna Säävälän toimittama teos *Muuttajat, Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta* (Gau-deamus 2013) on hyödyllinen tutkimusopas muuttoliikkeiden vaikutukseen ja ymmärtämiseen juuri tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa. Siinä pureudutaan maahanmuuttajien jokapäiväiseen arkeen Suomessa (perheisiin, asumiseen ja hyvinvointiin), keskeisiin kotouttamistoimiin (koulutukseen, kielen oppimiseen, oman kielen säilyttämiseen ja työelämään) sekä maahanmuuton vaikutuksiin ja seurauksiin (suhtautumiseen yhteiskunnan etniseen ja kulttuuriseen monimuotoistumiseen, maahanmuuttajien politiikkaan osallistumiseen ja yleensä suomalaisen kansalaisyhteiskunnan muuttamiseen vaikkapa uudenlaisen yhdistystoiminnan ja nopeasti muuttuvien medioiden ja mediateknologioiden myötä).

Kansainvälinen yhteistyö elinehtona

Vaikka maahanmuuton ja siihen kytkeytyen maassamuuton tutkimus on ymmärrettävästi tämän päivän keskiössä, on syytä muistaa, että myös Suomesta ulkomaille – kauas ja lähelle – muuttaneiden ja heidän jälkeläistensä elämässä ja kokemuksissa riittää jatkuvasti uutta tutkittavaa.

Tuoreimpana ilmentymänä pitkäjänteisen tutkimusperinteen ja vuosikymmeniä jatkuneen kansainvälisen yhteistyön uusiutumiskyvystä on Auvo Kostiaisen toimittama laaja teos *Finns in the United States. A History of Settlement, Dissent, and Integration* (Michigan State University Press 2014). Siinä kuusi Turussa toimivaa ja kuusi suomalaista sukujuurta olevaa amerikkalaistutkijaa päivittävät suomalaisten siirtolaisten ja heidän jälkeläistensä elämää tähän päivään asti.

Tuoreimman väestönlaskennan mukaan Yhdysvalloissa asuu noin 700 000 kansalaista, jotka itse arvioivat olevansa sukujuuriltaan suomalaisia. Sekä suomalaisuutta että suomalaisia koskevaa tutkimusintressiä ylläpitävät vuodesta 1974 lähtien Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Suomessa noin viiden vuoden välein järjestetyt FinnForum -tutkijatapaamiset sekä suositut vuosittaiset FinnFest -juhlat ja Kanadan suomalaisten suurjuhlat.

Kaikesta aktiivisuudesta huolimatta amerikkalaiset tutkijat esittävät *Finns in the United States* –kirjassa huolensa amerikansuomalaisen tutkijayhteisön uusiutumisen. He pohtivat myös amerikansuomalaisen yhteisön näivettymistä. Nykyiset valtameren taakse muuttajat ovat koulutettuja, solmivat avioliittoja muihin kansallisuuksiin kuuluviensa kanssa, eivät ole erityisen kiinnostuneita amerikansuomalaisten perinteestä ja näin muuttuvat nopeasti amerikkalaisiksi. Juuret-ideologijaakaan ei ole 1970-luvun tapaan pinnalla. Näin on siitä huolimatta, että Yhdysvaltoihin tulee muuttajia yhtä paljon kuin runsaat 100 vuotta sitten – tosin nyt he tulevat latalaisesta Amerikasta ja Aasiasta. Tulijoissa on suurin joukoin myös laittomia maahanmuuttajia.

Tuleeko suomalaisuus etenkin Yhdysvalloissa hiipumaan, jää nähtäväksi. Uusien tutkijapolvien kasvattaminen sekä Suomessa että siirtolaisuuden kohdemaissa on joka tapauksessa tärkeää. Muistutettakoon tässäkin yhteydessä, että suomalaisuuden häviämistä Yhdysvalloissa on ennustettu monta kertaa menneinäkin vuosikymmeninä. Niin ei ole vielä tapahtunut.

Niin tai näin – turkulaisen muuttoliiketutkimuksen kivijalkana sekä yliopistoissa että Siirtolaisuusinstituutissa ovat olleet läheiset tutkijakontaktit kollegoihin ympäri maailmaa. Tämän tulee olla ohjenuorana myös jatkossa – on sitten kyseessä maasta-, maahan- tai maassamuuton tutkiminen. Vastaavasti tutkimuslaitosten yhteistyön tulee olla jatkuvaa, sillä ne edistävät omalta osaltaan korkeatasoisten muuttoliiketutkimusten leviämistä maailmalle.

Uusia tutkimuskysymyksiä nousee jatkuvasti

Vuonna 2014 muuttoliiketutkimus kukoistaa vireänä. Työtä riittää – kuuluuhan muuttaminen ja asettuminen uusille asuinsijoille luonnonlain vääjäämättömyydellä ihmisten ja heidän yhteisöjensä elämäntilanteeseen. Sitä paitsi ei ole nähtävissä merkkejä siitä, että suomalaista yhteiskuntaa nyt nopeasti muovaava maahanmuutto hiipuisi tulevina vuosina – päinvastoin.

Siirtolaisuusinstituutin johtaja Ismo Söderling näkee, että tällä tutkimussaralla tulee kiinnittää yhä

enemmän huomiota erityisryhmien maahanmuuton ongelmiin, esimerkkinä yksintulleiden pakolaislasten selviytymistarinat. Lisäksi maahanmuuttajien jatkomuutot – pois Suomesta tai Suomen sisällä – ovat tärkeä tutkimusteema, samoin toisen ja kolmannen muuttajapolven integroituminen. Keinot rasismin ja syrjäytymisen vähentämiseen ovat aina asialistalla.

Jo nämä esimerkit kertovat, että siirtolaisuus-, muuttoliike- ja väestötutkijoiden työn avulla voimme ymmärtää niitä aivan olennaisia yhteiskuntakysymyksiä, jotka tänä päivänä muovaavat maamme taloutta, politiikkaa ja kulttuuria, siis ihmisten hyvinvointia. Nyt 40-vuotias valtakunnallinen Siirtolaisuusinstituutti on yhdessä yhteistyötahojensa kanssa tutkimuksen olennainen organisoija ja toteuttaja.

Instituutti sai juhlapäivänään myös paljon lahjoja ja näyttäviä kukkalaitteita (kuvassa vasta osa niistä). Lämmin kiitos kaikille!